

Satira vnitřní i vnější

Michal Jareš

Stejně jako v pouťovém a posrpnovém vývoji spatřujeme v protektorátním dění tři proudy české literatury a potažmo celé kultury – i zde je můžeme označit za proud oficiální, ineditní a exilový. A podobně jako v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století můžeme i v případě let čtyřicátých mluvit o čemsi jako o šedé zóně a o samizdatu. Vše zde řečené chápou však jako pomocné označení a obojí vždy s předponou pre-. Většina lidí se v protektorátu setkávala minimálně se šeptandou, s politickou anekdotou, alespoň někdy poslouchala (s obtížemi většími či menšími) zahraniční rozhlas. Zčásti též mohla využít možností černého trhu, aniž by však tato většina patřila k aktivním účastníkům odboje, distributorům *V boje* nebo letáků.⁵⁴⁹ A zároveň lze používat slovní spojení jako „mlčící většina“, „pasivní rezistence“ a podobně.

Politická satira, které bych se v následující úvaze chtěl věnovat, je nejrychleji mrtvá věc, často už umírající při svém narození.⁵⁵⁰ Toto tvrzení platí samo-

---

549 Srovnejme stejné tvrzení s lety normalizace – Většina lidí se za normalizace setkávala minimálně se šeptandou, s politickou anekdotou, alespoň někdy poslouchala (s obtížemi většími či menšími) zahraniční rozhlas, zčásti mohla využít možností černého trhu, aniž by však patřila k aktivním účastníkům disentu, distributorům samizdatu nebo letáků...

550 Což lze dokumentovat nejnověji například kabaretem zlínského divadla *Ovčáček čtveráček*, kde ředitel divadla a jeden ze spoluautorů Petr Michálek upozorňuje v rozhovoru pro idnes, že „[j]de ale o aktuální téma, které teď rezonuje. Dopředu upozorňuji, že tak rychle, jak se Ovčáček zrodil, stejně rychle také umře.“ Jana Fuksová: „Ovčáček“ umře stejně rychle, jako se zrodil, říká ředitel divadla in http://zlin.idnes.cz/reditel-zlinskeho-divadla-a-spoluautor-hry-ovcacek-ctveracek-petr-michalek-16y-/zlin-zpravy.aspx?c=A161119_2286975_zlin-zpravy_ras (přístup 22. 11. 2016).

zřejmě i pro politickou satiru protektorátní, i když u ní je navíc ještě přidaná hodnota v podobě neustále přítomné propagandy. Nabízí se zde připomenout a poukázat na některá specifika, která jsou s dobou spjatá a jimž se je důležité se do budoucna věnovat, a to zejména na podobě satirické poezie v prostoru protektorátu i mimo něj.⁵⁵¹

Propojení motivů vycházející z různých skupin (rezistentní většina / exil / odboj / oficiální dění), bylo živější vzhledem k relativně krátké době „fungování“ protektorátu – opět s výpomocí: trvání zhruba stejně dlouhé jako od únorového puče do Stalinovy smrti. Myslím, že právě proto byl důvod neustále zdůrazňovat a hodnotit v oficiální satirické tvorbě činnost minulých reprezentantů státu, tč. v exilu.⁵⁵² K této neměnné časové bublině, do níž se vešel Edvard Beneš, Jan Masaryk i Voskovec s Werichem, stejně jako Winston Churchill nebo Stalin, šlo totiž přistupovat víceméně bezpečně a bez rizika – a psát oficiální, ideologické satirické verše takřka samospádem. Vždy se vybrały ty stejné útoky, to stejné zdůrazňování fyziognomie a bulvární zpodobňování nelichotivých vlastností (Edvard Beneš často jako „trpaslík pitvorný“ nebo „kašpárek“, Jan Masaryk jako „Honza“ a alkoholik, Alice Masaryková jako nymfomanka), což lze – s vědomím jisté kontroverze – ještě v některých případech chápat.

Vysvětlím následovně: když v lednu 1939 vyjde v *Poledním listu* anekdota typu: „Říkali tuhle jednomu pánovi v Londýně: ‚Ták, vy jste byl politik? Já jsem myslel, že jste byl šachista, protože šachisti se vždycky tak dlouho rozmýšlejí, než táhnou.‘“⁵⁵³, je to celkem pochopitelná reakce druhé republiky na Mnichov a v kontextu ji lze vnímat jako přístup nekolaborující. Pokud však v lednu 1944 vyjde v nově založeném satirickém časopisu *Ejhle!* vtip:

Seděl tuhle Ripka ve tři hodiny ráno v ‚Piccadilly Baru‘ a povídá:

‚Jejej, Jeníčku, ty jsi tu taky?‘

Povídá rozčileně Jan Masaryk:

‚Člověče, já jsem tu už vod desíti hodin večer!‘

*Na to Ripka: ‚No jo, ale já jsem se teprve teď podíval pod stůl...‘*⁵⁵⁴

je těžké určit, kdo je vlastně adresátem této – navíc ještě velmi slabé – anekdoty. Pokud necháme stranou to, že se v satirách reagovalo zejména na vysílání cizího rozhlasu, byla v letech 1944 a 1945, tedy ještě v době, kdy

551 Zde uvedme známý fakt, že Ministerstvo lidové osvěty iniciovalo od závěru roku 1941 v rozhlasu – při vědomí výrazné role rozhlasu coby nástroje propagandy – vysílání propagandistických skečů. Jim se podrobně věnoval ve své knize *Protektorátní rozhlasový skeč. Jak zlomit vaz (nejen) králi komiků* Radek Žitný.

552 Viz podobné reakce *Dikobrazu* z počátku padesátých let, kde se v karikatuře objevuje řada reprezentantů poúnorového exilu.

553 *Polední list*, 1939, č. 8, 8. 1., s. 6.

554 *Ejhle!*, 1944, č. 1, 1. 1., s. 4.

vycházel minimálně *Arijský boj* a *Ejhle!*, situace v protektorátu a válečném světě soustředěná již na úplně jiné problémy než na pohodlné komentování bezčasí těch „jinde“. Extrém pak představuje přenos ryze českého problému na Slovensko: zcela nesmyslné a nesrozumitelné je například zařazení „bábkové hry z roku 1940“ *Ben Ešeda, rytier smutnej postavy* v týdeníku *Gardista*, vycházejícím v Bratislavě za Slovenského štátu, ve které vystupuje loutka Ben Ešedy, která nepodařenou češtinou komentuje dobovou situaci exilové vlády, jež se Slovenského štátu vlastně vůbec v ničem netýká:

*No, víte, my sme teď tady v módě, jeho veličenstvo si myslí, že my půjdeme bojovat za jeho zájmy a proto dává. No, dyť proč by sme nebrali, dyž sou tak hloupý a dávají. Pak já někdy povím do rádia řeč, no a mám peněz jako želez. To musíte být v takovýchto časech praktičtí. Já jsem praktický, a vidíte, jaký je to pěkný výsledek.*⁵⁵⁵

Satirická poezie protektorátní – a potažmo poezie „pěny dní“ celkově – je podobně jako jiné věci válečné formována hlavně dějinnými událostmi. Proto se v její první fázi setkáváme s dozvuky Mnichova a druhé republiky, zároveň je tato epigramatika nesená s pocitem ohrožení ze strany Velké Británie, kam se exilová vláda soustředila. Po pádu paktu Ribbentrop / Molotov se směr samozřejmě napřáhl proti Stalinovi a nebezpečí bolševismu, který dle dobového myšlení zachvátí celý svět a proti němuž zcela logicky tehdejší Velkoněmecká říše staví hráz. Za vším bylo viděno též spikleneckví židovské: „Nesmíme zapomínat, že židé se tlačí k nám pod firmou bolševickou!“ píše v roce 1944 Rudolf Novák v *Arijském boji*,⁵⁵⁶ podobně jako v *Ejhle!* nacházíme desítky kreslených i psaných vtípů čistě antisemitských. Cílem oficiální básnické satiry, publikované jak na stránkách novin a časopisů, tak v rozhlase, bylo alespoň zčásti narušovat šeptandu přicházející z ineditního a pasivně-rezistentního prostoru. Neustálé odkazy na problémy té druhé strany jsou ve výsledku kontraproduktivní a točí víceméně pořád dokola stejnou rétoriku, jakou nacházíme hned po březnu 1939.

Klíčový je pro tuto tvorbu návrat k tradici a klasice, která tvoří obranný val proti modernitě a novostem, případně cizím vlivům (čti velmi často vlivům „židovským“). Evidentní je například odmítání Holanovy poezie ve *Vlajce* („Pepíček podal mi svou báseň, inspirovanou ‚Testamentem‘: Votočte / ten kůl, / kdo to čte / je vůl... Mimoděk pohládl jsem ho po hlavičce: Bravo, Pepíčku, jen pokračuj, přetrumfneš i První testament!“⁵⁵⁷), případně problematické

555 Ben Ešeda, rytier smutnej postavy. *Gardista*, 1940, č. 41, 10. 10., s. 5. Zcela na okraj připomínám, že označení Ben Ešeda nebo Benešeda nepochází z období protektorátu – jeden z prvních výskytů nacházíme už v časopisu *Tramp* v roce 1931 nebo v časopisu *Šejdrem*.

556 Rudolf Novák: Starost emigrace o židy. *Arijský boj*, 1944, č. 27, 1. 7., s. [1].

557 Erjé (= Josef Rejthar): Česká mládež na nových cestách (II.). *Vlajka*, 1942, č. 8, 28. 1., s. 3.

přijímání některých děl typu *Osudů dobrého vojáka Švejka*⁵⁵⁸ a naopak zcela bezvýhradné vítání klasiků Jana Nerudy, Viktora Dyka, Petra Bezruče, u nichž se vytrhávají z kontextu poznámky o Židech a nacionalismu. Jistým extrémem může být například „objevení“ Antonína Klášterského na stránkách *Arijského boje*, opět ale v antisemitském balení.⁵⁵⁹ Hlavním inspirátorem pro oficiální i neoficiální tvorbu se ovšem stává Karel Havlíček (Borovský) a jeho epigramy.

Jako ukázkou oficiálního i neoficiálního soupeření satirou jsem si vybral dvě básnické skladby psané víceméně na hraně dnů. První z nich je *Eduardova odyssea*, která vyšla ve dvou vydáních v letech 1942 a 1943 nákladem *Obrany národa*. Skladbu s podtitulem Podivuhodná dobrodružství ješitného trpaslíka napsal Petr Král, což je pravděpodobně pseudonym Josefa Rejthara, jinak autora publikujícího pod jménem ErJé. Druhá skladba je *Křest národu českého*, autorem kterého je původně Karel Havlíček, jehož dílo *Křest svatého Vladimíra* „bylo přebásněno [...] a transponováno do protektorátních poměrů“. Křest měl původně vyjít v roce 1942 v edici *Našeho V boje* nazvané „Řetěz“ jako cyklostyl. Na autorství měli původně spolupracovat dva ze „známých našich básníků. [...] Jeden však byl již tak churav, že se práce nemohl ujmouti, a druhý [...] neměl k práci dost odvahy, a proto spolupráci odmítl. Los padl na jednoho z oddaných redakčních spolupracovníků *V boje* Miloše Malého.“⁵⁶⁰

Eduardova odyssea je v první řadě vulgárním zesměšněním Benešova působení doma i za hranicemi; *Lidové noviny* – podobně jako *Národní politika* – o *Odysseji* napsaly:

*V plynulých verších svěžího rytmu čtete vtipnou, břitkou satiru na státnickou a diplomatickou činnost expresidenta Beneše, která se stala osudnou státu i národu. Ostrými satirickými šlehy tepe tu autor Benešovu smutně proslulou činnost cestovatelskou, jeho věčné sliby-chyby, jeho chorobnou ctižádost, jeho židomilství, prostě všechny ‚vynikající‘ vlastnosti ‚vynikajícího‘ státníka, který považoval národ za prostředek k dosažení ctižádostivých osobních cílů. [...] Královny verše připomínají – snad pro zdůraznění ironie osudu – Karla Havlíčka Borovského, jehož jméno bylo sice v bývalé republice bráno hodně nadarmo, ale na jehož učení se ke škodě národa zapomínalo.*⁵⁶¹

K tomu přispěchal zlínský Svět:

Autor strhal svými vtipnými satirickými verši gloriolu Eduarda Beneše a představuje ho čtenářům v úplné nahotě, jaký ve skutečnosti byl. Malí lidé vysadili malého člověka na prestol obdivu a ten, zapomenuv, že není víc než

558 -us: Pryč se švejkovinou! *Vlajka*, 1939, č. 3, 25. 6., s. 3. – V téže době vznikají *Osudy dobrého vojáka Švejka v Protektorátě*, které vychází nejprve v edici *Našeho V boje* „Řetěz“ a posléze v Moskvě ve Vydavatelství cizojazyčné literatury.

559 Rudolf Novák: Český básník proti židobolševismu. *Arijský boj*, 1944, č. 16, 15. 4., s. [1]–2.

560 *Křest národu českého*. Praha: *V boj* – družstvo v prvním sledu 1945, s. 5.

561 S: *Eduardova odyssea*. *Lidové noviny*, 1942, č. 496, 1. 10., s. 2.

*občanem, vžil se do role nepostradatelného a nechal své srdce obrůst ješitností, diktující bezpodmínečnou pokoru a lichocení.*⁵⁶²

Ve skladbě nejrůznějším způsobem parodizovaný Beneš (Eda s aeroplánem, státník Eda) cestuje; od země Eskymáků, kam je Churchillem vyslán jako „výmluvný státník“, aby domluvil tzv. druhou frontu, přes Neptunovu říši až na ostrov, kde jej zvířata zvolí za svého prezidenta. Poté ho hodí zvěř do moře a on se dostane do Ameriky a do Kanady, kde verbuje pro Churchilla. Posléze upadne do zajetí indiánů, odkud ho vysvobodí jeden kovboj, který se své řemeslo naučil z Rodokapsu. Po dalších peripetiích se ocitne v Egyptě, kde ho skarabeus omylem přibalí do kuličky velbloudího trusu, aby posléze konečně dospěl do Palestiny „mezi své“ –

*poslali hned pro macesy,
vystrojili banket,
starý rabín odevzdal mu
z pergamenu blanket,
dekret, který může jenom
Žid neb zednář dostat,
zákon, že i Benešeda
zasloužil se o stát.*⁵⁶³

Přesto ani zde se svou misí neuspěje a poté se přes Indii dostane – proměněn v můru – zpět do Anglie, kde je zvolen „Gansterem číslo jedna“. Po každé kapitole následuje refrén: „Šuškalové, nebědujte, / nezahynul dosud, / dozvíte se v okamžení / další jeho osud.“ s obměnou v poslední kapitole: „Šuškalové, radujte se, / vzhůru vaše hlavy! / O ten titul nikdo víc ho / v světě nepřipraví.“⁵⁶⁴

Autor *Eduardovy odyssey* je podle Radka Žitného pravděpodobně Josef Rejthar – neblaze známý ErJé, autor řady rozhlasových skečů a zejména množství veršů a článků ve *Vlajce* a *Arijském boji*. Díky Žitnému byl ztotožněn s bývalým učitelem z Rokycan, narozeným 18. 5. 1896, o jehož poválečném životě však v roce 2010, kdy Žitného publikace vyšla, chyběly další informace – nyní je lze doplnit. Víme z výnosu Zemského národního výboru v Praze z roku 1946, že Rejthar „uprchl dne 9. května 1945 do amerického pásma, poslední zpráva o jeho pobytu datuje se z Lince a není vyloučeno, že bydlí u svého bratra Adolfa Rejthara, ve Vídni, Wahringnerstrasse číslo 150“.⁵⁶⁵

V roce 1949 byl sice Okresní prokuraturou vydán na Rejthara zatykač, ale listopadu 1951 bylo řízení ve věci Rejthar zastaveno, protože ErJé nebyl dopaden. V září toho roku je totiž Rejthar hlášen v New Yorku a ve Spojených

562 ma: Eduardova odyssea. *Svět*, 1942, č. 43, 28. 10., s. 13.

563 Petr Král: *Eduardova odyssea*. Praha: Obrana Národa 1943, s. [30].

564 Tamtéž, s. [42].

565 Cit. dle Radek Žitný: *Protektorátní rozhlasový skeč. Jak zlomit vaz (nejen) králi komiků*. Praha: BVD 2010, s. 66.

státech zůstává až do své smrti v červenci 1979 – zemřel v Cook County v americkém státě Illinois.⁵⁶⁶

Skladba *Křest národu českého* je uvedena mystifikačním prohlášením, podepsaným vydavatelstvem edice Řetěz:

*Když byly na Havlíčkově náměstí v Německém Brodě umísťovány tabulky s textem: Hawlitschek Platz / Havlíčkovo náměstí, stala se zvláštní příhoda. Při vysekávání otvorů ve zdi Havlíčkova domu [...] vypadlo několik cihel a za nimi se objevil svitek zažloutlého papíru. Byl to rukopis básně s titulem Křest národu českého. [...] Je to asi koncept proslulého ‚Křtu svatého Vladimíra‘. Snad pod tlakem tehdejší nelidské cenzury vyšel tenkrát ‚Křest‘ seškrtaný, ve formě nám všem známé. [...] Dnes – jak známo – cenzury není, a možno tedy toto prorocké dílo nejlepššího českého novináře vydati v původním, nezkráceném znění, což Havlíček učiniti nemohl.*⁵⁶⁷

Po mnichovské konferenci pozve Hitler Peruna na Parteitag, jenž ovšem odmítne: „Copak myslíš, pitomečku, / že jsem tady k tomu, / bych si k vůli Hitlerovi / dělal srandu z hromu?“⁵⁶⁸ což Hitlera rozzlobí a nechá Peruna chytit a dát do Pečkárny: „Proto odsouzen jest Perun / k provazu dle práva, / k zastřelení při útěku / možnost se mu dává.“⁵⁶⁹ Tím ovšem v „protentokrátě“ povolí disciplína a začnou nepokoje, které „Lažnovští a vel-Rybové, / upocená chasa, / spěchali všem vysvětlovat, / že lid vlastně jásá.“⁵⁷⁰ Německo se snaží někoho místo Peruna dosadit, což vláda národního souručenství důkladně probírá a pak chce souručenství za Peruna nastoupit jako celek. To vzbouří Čechy, čehož se leknou Němci a vystoupí s gestapáckým maršem v makarónštině, začínající „Wir sind das Herrenvolk reiner Rasse / Barbarští Hunové jsme v nové kráse“ a parafrázující Havlíčkův *Jezovitský marš*, končící „Vormals kolébka, / jetzt nur národa tvého rakev“. A zatímco světem táhnou Němci, v nebi „v skrytu si své pacholátko / pěstí Perunice“ a ten až vyrostě, „Musíš potom čistou rasu / bleskem vyhubiti, / tolik slávké krve nelze / jinak odčinití“.⁵⁷¹

Rukopis *Křtu* byl dokončen v září 1941, poté byl dán skupině ve dvou kopiích na posouzení a na ilustrace. Svazek měl být vydán tiskem, nikoliv jako cyklostyl, ale právě to způsobilo problémy a zdržení. Po příchodu heydrichiády nastalo zatýkání, takže nebyl ani čas se k vydání vrátit. Zároveň zmizela sazba, štočky i rukopis, které se vynořily až v říjnu 1945 společně se sazbou *Rudého práva* z roku 1942. Kniha vychází ex-post až koncem roku 1945, kdy byla řada lidí s ní spojena již po smrti. Jak píše později Jiří Rambou-

566 Součást Chicaga, viz <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:V9WX-LZH>.

567 *Křest* 1945, cit. d., s. 12.

568 Tamtéž, s. 15.

569 Tamtéž, s. 21.

570 Tamtéž, s. 26.

571 Tamtéž, s. 53.

sek, „[...] autorovy aktualizace, např. popis výslechů na gestapu, mají vskutku havlíčkovskou pádnost. Tu a tam využívá Miloš Malý doslovných citátů z *Křtu svatého Vladimíra*, ale vesměs jde o parafrázi, opřenou však o děj Havlíčkovy básně.“⁵⁷²

Připomínám, že Miloš Malý (1908–??) byl mj. ředitelem Učňovské školy internátní pro mládež s vadami sluchu a též, že ilustrátoři obou děl – Jan Fischer a František Voborský – patřili k významným osobnostem českého komiksu; Fischer jako autor *Rychlých šípů* a Voborský jako kreslíř *Pepiny Rejholcové* (a posléze stripu o Móríckovi).

Pokud vystoupíme z prostorově místního vymezení oficiální / ineditní, nabízí se nám nepříliš přehledná podoba exilové satiry, počínající u rozhlasového vysílání Voskovce a Wericha z USA, které kupodivu nebylo dosud spolehlivě popsáno a textově ani zvukově vydáno v úplnosti, přes anglické vojenské karikatury Klátilovy a duchaplné hříčky Ornestovy a Ledererovy z BBC⁵⁷³ až po nejrůznější příspěvky z *Newyorských listů*.

Připomeneme-li v krátkosti asi nejznámější vysílání zábavních týdenních desetiminutovek Voskovce a Wericha z let 1941 až 1945, víme s určitostí, že se jednalo o poloimprovizační představení podobné předscénám z Osvobozeného divadla, natáčené na skleněné desky, které byly posílány do vysílání BBC. Scénky byly doprovázeny písněmi s aktualizovanými texty, případně parodiemi na dobové šlágry nebo hymny.⁵⁷⁴ Jak zmiňuje Josef Kotek ve sleeve-note k desce *Osvobozené divadlo za války aneb Co vzkazovali V&W přes oceán domů*, existovalo na konci osmdesátých let 127 nahrávek ve fonoarchivu tehdejší hudebně vědecké sekce Ústavu teorie a dějin umění ČSAV, s tím, že některé další nahrávky vlastnil archiv Českého rozhlasu. V úplnosti nebyl tento celek téměř dvaceti hodin nahrávek zpřístupněn nikdy. „Desítky zábavních desetiminutovek a čtvrthodinek, které ze sebe V+W v letech 1941–1945 týden za týdnem a měsíc za měsícem chrlili, nepopřávaly času k tvorbě nějakých rozsáhlejších a trvalejších hodnot.“⁵⁷⁵ I přesto patří veršovaná skladba *Nápisy na hrobech* z června 1942 (vydaná pod názvem *Balada o Moravcovi*. *Nápisy na hrobech* v roce 1946 také knižně) k velmi důležitým prvkům zahraničního odboje.

Poslední ukázkou satirických prací exilových by mohla být sbírka „politických epigramů a satirických veršů“ nazvaná *O nich a do nich*, jejímž autorem

572 Jiří Rambousek: Dát hlas rtům němé domoviny. Poezie v ilegálních časopisech let 1939–1945. *Universias*, 2004, č. 1, s. 16.

573 Ukázky např. v knize *Hraje váš tatínek ještě na housle? Rozhovor Marie Valtrové s Otou Ornestem*. Praha: Primus 1993, s. 52–59.

574 Na klavír Voskovce a Wericha doprovázel místo již zemřelého Jaroslava Ježka Herman Adler, v několika případech se v roce 1942 společně s V & W objevili Hugo Haas a Adolf Hoffmeister.

575 Josef Kotek: *Osvobozené divadlo za války aneb Co vzkazovali V&W přes oceán domů*. LP deska Praha: Panton 81 0871-1 901, 1990.

je Matýsek. Kniha vyšla v Moskvě v roce 1944 ve Vydavatelství cizojazyčné literatury jako 9. svazek *Knižnice Československých listů*, tj. oficiálního časopisu českého exilu v Sovětském svazu. Zůstaneme-li v tuto chvíli jen u Matýska, zaujme nás místy vulgární verbální agresivita, podobná rétorice Rejtharových epigramů – srovnajme „Potom milý Šourku, / budeš hledat dourku, / kde bys naposledy píp, / a pak jako zrádce chcíp.“⁵⁷⁶ s „Žili kdysi rytíři / bez bázně a hany / těm však dnes už ve světě / odzvonily hrany // Jiný rytíř skýtá dnes / smutnou podívanou / Beneš, rytíř potulný / s bázní, ba i – s Hanou.“⁵⁷⁷ Pokud necháme stranou to, že oba texty vznikly víceméně ve stejnou dobu (první 15. 1. 1942, druhý vyšel v únoru 1942 tiskem), nevidím v nich moc velký formální rozdíl, jen ve jménech a rozdílných postojích. Verše typu: „Nepomohly ale kapacit všech rady. / Nedali ho, Reinhardta, už dohromady.“⁵⁷⁸, „Není třeba děla ani tanku, / aby konec byl též K. H. Franku. / Stačí kule nebo také broky / v cíl ten vábný, svůdný, jednooký.“⁵⁷⁹ „Neznaje prý přesně, že je Hácha syn / města věhlasného, Trhových to Svin, / adresoval kdosi mylně přání svá: / Hácha Emil, Svině Trhová.“⁵⁸⁰ nebo Hitlerův *sexus*⁵⁸¹ – vše vlastně podobně využívá rétoriku posměchu, bez jediného – antisemitismu. Velmi dobře ukazují tyto epigramy a pokusy o básně, že satira politického charakteru se pohybuje na křehkém ledě časovosti, častušky, ve které je vždy blíže k nactiutrhání než k nějakému krasodušnění. Dějinná ironie pak dodává vždy ještě něco navíc a ukazuje, že literární historie má smysl pro zvláštní humor – za pseudonymem Matýsek se totiž v moskevském exilu skrýval Václav Kopecký (1897–1961)...

Závěrem lze snad jen připomenout, že podobně jako v jiných diktaturách a totalitních režimech 20. století musíme myslet na to, že ani v protektorátu neexistuje jen jedna literatura nebo kultura a počítat s tím, že máme aktivní proud exilový, ineditní i oficiální. Vzhledem ke zkušenostem s mladší dobou a výzkumem normalizace by stálo za to přemýšlet o době v těchto souvislostech a nenechat se ukolébat tím, že existuje jen to, co vychází v prostoru vymezeném dějinami a časovými událostmi.

576 Báseň Redaktor Šourek si stěžuje na šeptandu, Matýsek 1944, cit. d., s. 6–7.

577 ErJé: Bez bázně a hany. *Vlajka*, 1942, č. 16, 25. 2., s. 3. – Emil Šourek byl mj. šéfredaktorem *Vlajky*.

578 Matýsek (= Václav Kopecký): *O nich a do nich*. Moskva: Vydavatelství cizojazyčné literatury 1944, s. 8.

579 Tamtéž, s. 13.

580 Tamtéž, s. 17.

581 Tamtéž, s. 10.